

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Io. Freinshemii Commentarii in libros svperstites Q. Cvrtii Rvfi

**Freinsheim, Johann
Curtius Rufus, Quintus**

[Argentorati], [circa 1639 oder später?]

Cap. 2

urn:nbn:de:bsz:31-103771

erudite dixit, in regno Paphlagonico, Enetos seu Henetos deducit ab indigena voce *Honati*, quod sit *dijensare*: Venetos à nostro *Wenden* à vertendo, nempe sedes, id est, vagando, ut in vtraque lingua veniant *venads*. Quæ sane notio non spernenda; multoque mihi potior est ea, quam Iornandes de rebus Geticis comminiscitur, cui Heneti dicuntur quasi *divini*, *laudabiles*.

3, 1, 24. *CALAS*) Thessalorum equitum ductor, Harpali filius. Arrian. 1, 5, 7. postea Phrygiæ & Paphlagonum Satrapa. Idem 2, 1, 20. Diodoro 17, 17. est *Kάλας*.

QUI EX MACEDONIA) Supplementum exercitus pedites 1000. equites 650. ut Arrianus 1, 8, 28. numerat: ut Callisthenes, peditum milia V. equites octingenti. Raderus.

Capr.

3, 2, 1. *HAVD SECVS QVAM PAR ERAT*) Nobilissimum enim ducem (sic appellatur infra 3, 13, 14.) amiserat, & quem, ut modo 3, 1, 21. dictum est, solum verebatur Alexander.

OMISSA OMNI ALIA SPE) Bene habet, nec est reponendum *amissæ spe*. sic enim vsurpant hoc verbi principes Latini fori, *omittere tristitiam*, *spem*, *iracundiam*, quamvis discrete Iustinus 11, 12, 5. dicat, *Tum spe pacis amissa*, sed ibi vere legitur *amissa*, quod spem illi pacis Alexander negarat. Raderus. Apud eundem Iustinum 11, 9, 8. narratio est re phrasique Curtianæ non absimilis: *Nec Darii regis opera in ordinanda acie defuit, quippe omissis ducum officiis, ipse omnia circumire &c.*

STATUIT IPSE DECERNERE) Queritur apud studiosos rei bellicæ, vtrum conducatur ut summus imperator ipse in discrimen belli descendat, an per duces suos id administret? Cum enim non *indecorum* modo sit *principibus omittere caput rerum*, vnde in *omnia regimen*, ut apud Tac. 3, 47, 3. Tiberius censet; sed & ex eius spiritu tota propemodum salus pendeat, quod voluit Israëlita Reg. 2, 18, 3. interdixit ipsis merito videri posse expeditionibus. Contra cum imperatoris præsentia non militibus modo, sed & ducibus ignaviam & incuriam abstergat; æmulationes ducum haud minimam rebus gerendis moram, sopiat; sanctius disciplinæ vinculum sit; exercitui robur & audaciam, hostibus terrorem adspiret; in hanc omnino distinctionem concludendum videtur, quam Alexandri nostri duces infra 9, 6, 14. proponunt: *Obscura bella, & ignobiles pugnas nobis deposcimus: tenuissimam ad ea serua, qua magnitudinem tuam capiunt.* addo, vel exposcunt, ut in hoc Darii statu. Fuscus tractavit hanc scholam Bernegg. in Quæstionib. ex Tacito.

PLVRIBVS CVRAM OMN.) Bongarsii codex *pluribus curantibus*, vnde exiliret sensus noto proverbio comprehensus: *Πολλοὶ φάρμακοὶ Κούρην ἀποκτείνου.* Multi imperatores *Cariam* perdididerunt, alterum tamen, pluribus libris fulcitum, merito prætulimus. Porro Gruterus discursu primo ad Tacitum fuscus ostendit imperite Darii fecisse, ducibus suis fortunam imputando, quam ab ipsius auspicio traxerint. Quamquam, ut est in rebus humanis nihil certi, sed omnia imperferuabili DEI iudicio reguntur, inter ceteras regulas Politicas, hæc etiam suas patiantur exceptiones: quas probant omnes reges felices, qui infelicibus ducibus sunt vsi; omnes duces felices, qui regibus per se, aut alios duces infelicibus inseruierunt.

3, 2, 2. *DECEM MILLIVM ARMATORVM*) Cum in vetustis & impressis codicibus optime sic legeretur, non defuere tamen, qui pro *decem millium*, *decies centenum millium*, non recte reposuerunt. Ad quid enim tam capax vallum, cum summa totius exercitus fuerit quadringenta, aut summum, ut Arrianus 2, 2, 21. & Plutarchus in Alexand. c. 29. referunt, sexcenta millia armatorum? [septingenta habet Anonymus scriptor histor. Hierosolym. Vide *Gesta Dei per*

Fran-

Francos p. 1168.] Deinde Xerxes, cuius exemplo numerum copiarum Darius iniit, cum decies centenum millium multitudinem haberet, in loco Dorisco, qui decem mille hominum capax erat, circumdato vallo, quod decem millium armorum multitudinem caperet, recensuit copias. Plinius 4, 11, 5. *Non locus Doriscus X. M. hominum capax. ita Xerxes ibi dinumeravit exercitum.* Quomodo autem Xerxes copiarum suarum numerum inierit, Herodotus 7, 60. refert. Ammianus Marcellinus 18, 15. *Quousque nobis Doriscum Thraciae oppidum, & agminatim intra conspecta exercitus recensitos Graecia fabulosa narrabit Popma.* & eadem fere, nisi quod verbosius, post Popmam Raderus. Quibus addendus Aristides tom. 1. orat. 13. *Quum autem conaretur insolens iste rex exercitus sui numerum cognoscere (nam & hoc in eius potestatem cadere debebat) metiri potius eum quodam modo, quam numerare, coactus est, ita ut miro, cuius ambitus decies mille viros caperet (textus eleganter appellat τὰς μὲν μωγαίαν ἀπὸς) extractis, suos ad mensuram numeraret.*

3, 2, 3. *ORTO SOLE*) Hoc Persico more. Persae enim nunquam ante ortum solem exercitum mouere. Curtius infra 3, 3, 9. *Patrio more Persarum traditum est, orto sole demum procedere.* Idem docuit ante Curtium Herodotus 7, 54. *Ubi sol exortus est, ex aurea phiala Xerxes libans in mare, apud solem vota concepit.* & quae ibi sequuntur. Raderus. Rationem instituti non absurde credas fuisse, quod deum, quem praecipua religione colebant, itinerum actionumque suarum ducem habere vellent. Eo forte tendebat Germanarum matrumfamilias opinio, apud Caesar. Gall. 2, 50. *non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam praelio contendissent.* Ceterum non videtur satis consistere locutio ista, *Orto sole ad noctem*, nisi scribas, *Ab orto sole.* magnitudo enim exercitus, etiam duratione tractuque temporis, quod dinumerando impensum est, exprimitur.

VALLVM) Non castrorum munimenta, ut interpretatur vir doctus ad hunc locum; sed vallum, quale Dorisci, nulli rei nisi copiis numerandis, vel potius dimetiendis effectum.

QUAM PRO NUMERO) Ut plures viderentur, quam essent, licet reuera essent permulti.

MESOPOTAMIÆ) Sic appellata regio, quae duobus amnibus Tigri & Euphrate clauditur. Eius incolae vocantur Arriano 3, 2, 21. *ὡς καὶ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν.* Terras Interamnas Mesopotamiam interpretatur Alexander Imp. apud Lamprid. in vita c. 56.

3, 2, 4. *PERSARUM ERANT C. M.*) Sequitur syllabus nationum variarum quae in exercitu Darii militarunt. Et obseruant hoc historici & poetae bella descripturi, ut numerum, & gentes & populos describant. Herodotus 7, 60. & c. vnus omnium id diligentissime persecutus est, ut Homerus Il. 2. Virgilius *Æn.* 7, 641. Stautus lib. 4. Lucanus 3, 107. alii. Summam ex partibus collectam accipe; Peditum ducenta quinquaginta millia, equitum mille centum supra sexaginta millia. Arrianus tamen 2, 2, 20. ut & Plutarchus in vita cap. 29. Sexcenta millia vniuersae tribuit Dario. Iustinus 11, 9, 1. quadringenta millia peditum, & centum millia equitum. Diodorus 17, 31. quingenta millia generatim affirmat. nemo decies centena millia. Est autem non praetereunda obseruatio descriptionis, ordinis ac seriei, quae difficultatem parat narranti, nisi modum variandae orationis teneat. Curtius id solemne habet, ut in descriptionibus non in eadem incidat. En hoc loco (quod vbique memineris) *Persarum* inquit, erant: *Medi* habebant: *Bacchanorum* equitum duo millia fuere: *peditum* decem millia sequebantur: *Armenij* XL. millia miserant: *Hycani* sex millia expleuerant: *Derbices* XL. millia armauerant: *Hos duo* millia equitum comitata sunt: *a Caspio mari pedester exercitus* venerat: *ignobiles Asiae* gentes

gentes duplicem numerum parauerant. Vides copiam scriptoribus imitandam, vt inopiam orationis declinent. Raderus:

3, 2, 5. *BARCANORVM*) Alii *Bactrianorum*, male; & refutat ipse Curtius infra num. 9. *Bactrianos* (quam tamen ipsam vocem in *Arachosios* mutarunt, eadem temeritate) *festinatio prohibebat acciri*, non igitur hi in hac expeditione; sed *Barcani gens Hyrcanis vicina* secundum Stephanum. Vide Abrahamum Ortelium, vnde sua descripsisse videtur Raderus.

LEVTIBVSQVE SCVTIS) Ferri quidem possit; sed nonne melius scribas: *brenibusque sentis*? cetris enim adsimilat, quibus idem apud Tacit. Agric. 36, 1. epitheton.

CETRÆ MAXIME) De qua pulchra Lipsius in *analectis ad Mil. Rom.* lib. 3. dial. 1. Recta porro loci scriptura est, *maxime, ἰσππηνευτικῶς*, non, vt alibi editur, *maxima*. Sic infra 8, 11, 6. *petra in meta maxime modum erecta*. Porro scutum ipsum quod *Barcanis* tribuit, videatur fuisse *pelta*, quæ *cetræ haud dissimilis est* apud Liui. 28, 5, 10. Plura vide apud Torrent. ad Sueton. pag. 1439, a. Lipsium citato loco, vnde ferme sua Raderus.

3, 2, 6. *HYRCANI EGREGII*) Xenophon lib. 1. *παιδείας*: *Hyrcani sunt Assyriis finitimi, natio non illa quidem magna: qua etiam de causa imperio Assyriorum subiecti erant: sed equestris tamen & tunc suis habita, & adhuc habetur.*

LIGNVM IGNI DURAV.) Visitatum teli genus apud gentes quibus ante Vulcanum, vt vult Eusebius lib. 1. ferri vsus incognitus, aut copia rarior. Sic maiores nostri apud Tacit. 2, 14, 4. *primam vicinque aciem hastasam* habebant; ceteris *præusta aut breuia tela* erant. Silius 4, 284. de Chryxo Gallo:

Contorquet nodis, & obusto robore, diram

Vel paruas quassasse trabem.

de Indis ad Tomerum flumen Arrianus Ind. 4, 14. *ἄκων δὲ ἔκ ἐσῆς σιδῆρης, ἄλλὰ τὸ δὲ αὐτῆς πικρὰ κατωμύρον τὸ αὐτὸ ἐπαίσι.* *Cuspis ferrea non erat, sed igne softa & acuta.* Virgil. *Æn.* 7, 524. *agreste certamen* id vocat:

— — — non iam certamine *agresti*

Stipibus duris agitur, sudibusve præustis.

& feminis tribuit *Æn.* 11, 894.

Stipibus ferrum sudibusque imitantur obustis.

Ideo autem oburebant fudes, quod ea res extracto humore, restringit lignum & indurat: vnde non minima vis sudibus præustis, vt apud Ouid. *Metamorph.* 12, 299.

Qua iuncta est humero cernix, fude sigis obusta,

Ingemuit, duroque sudem vix osse reuellit.

Vides tam alte adactam fudem in os quamquam duram, quippe centauri, vt ab eo, quem infinito robore præditum fingit, vix euelli possit. Ideo præsertim in obsidiis urbium frequens earum fuit vsus propugnantibus. Ceterum apud nonnullos orbis recens reperti incolas arboris genus nascitur ligno ita solido duroque, vt confectis ex eo gladiis vtantur, acie paulo minus efficaciore quam sit nostratibus. At Scaliger *Poët.* 4, 34. negabat *alia ex materia*, quam ferro, *visum vllum*. Sed ille nimirum de Europæis hominibus moribusque sentiebat: alias & aureos enses *Perfarum* nobilissimis fuisse, alibi indicatum est.

3, 2, 7. *DERBICES*) Prope Hyrcanos ad Oxum fluuium siti fuerunt. Ptolemæus, Plinius, Strabo, Dionysius *Dercebios* nominant. *Popmâ.* Vide & Ortelium. In nonnullis editionibus pro hac voce leguntur hæc duæ: *idem vices*, absurdissime. De his credo loqui *Ælian. hist. var.* 4, 1, 8. vbi ait *Berbiccas* homines 70. annum

num egressos interficere. Eos à Cyro domitos, narrant excerpta Persicorum Ctesias c. 6.

3, 2, 8. *DUCENTI EQVITES*) Recte interpungit meo animo hunc locum Modius: *A Caspio mari octo millium pedester exercitus venerat: ducenti equites cum his erant. Ignobiles &c.* Raderus. Mihi vulgata distinctio nihil minus arridet.

ASIÆ) Quamvis pleraque edita volumina hanc scripturam præferant, veteres tamen codices (si Modio creditur, nam mei omnes *Asia* legunt, non *alia*) *alie* pro *Asia* habent, & vere meo iudicio, cum omnes quas hactenus indigitavit Curtius, fuerint *Asia* gentes, & facilis est vnus in alteram literæ migratio. Raderus. Ms. Pithœi, item Palat. secundus, & Bongarsianus sec. itidem dicuntur habere *Alie*. Causam tamen non video, cur recepta, & plurium Mss. auctoritate firmata lectio postponi debeat hæc certe quam Raderus adfert, mihi nequiquam satisfacit.

XXX. M. MERCEDE CONDVPCTA) De mercenariis multa cognitu non iniucunda Alexander Genial. 6, 22. ibique doctissimus commentator. Describit, vt apparet, ad hunc locum nonnulla ex Brissonii de regno Pers. lib. 3. pag. 286. Raderus. ibi enim obseruantur Herodiani Marcellinique loca, quæ itidem adducit commentator noster, quamquam in eo quoque dupliciter impegerit: primum, quod pro Herodiano bis Herodotum nominat; iterum (qui error ex superiore natus est) quod affirmat *primis temporibus* caruisse omnino peregrino & conducto milite Persas. Herodianus enim nec primis Persarum temporibus scripsit, vt nemo nescit, nec de primis, vt cuiilibet apparet qui verba eius considerat: sunt autem ex lib. 6. cap. 12. ἢ ἂν δὲ μισθοφόροις χερσὶν ἠδὲ ἰσχυροῖς οἱ βαρβαροὶ, ὡς πρὸς Περσῶν: Non enim milite qui stipendium accipiat, videntur barbari, quomodo Romani &c. Sic enim exponendum credo, non, vt sensus sit, eos peregrino milite non vti, sed militibus suis certa stipendia non pendere, quod Romanis solitum: idque & sequentia satis ostendunt, cum adjicit id quemque lucrari, quod ex præda adquisiuerit. Rectius à Xenophonte testimonium in contrarium petisset, qui totum hoc, eiusque causam eleganter, vt solet, exponit sine *παυδέας*: Enimvero, inquit, cum intelligant (Persæ) quales sint ipsorum apparatus bellici, cedunt aliis, neque quisquam amplius absque Græcis ad bellum se comparat, sine adeo ipsi bellum inter se gerant, seu contra eos Græci copias educant: quod animaduertant etiam aduersus Græcos non nisi cum Græcorum auxiliis sibi bella esse suscipienda. Vide & Brisson. lib. 3. pag. 325.

3, 2, 9. *IGNOTA &c. GENTIVM NOMINA*) Sic Xenophon 1. *παυδέας* princ. ἂν ἂν δὲ ἂν τὴν ὀνομασίαν ἔχουσι τὰς ἐπείν. quarum ne nomina quidem referre quis possit, loquitur de gentibus à Cyro subactis. simile est infra 7, 3, 5. *gentes ne finitimis quidem satis nota.*

3, 2, 10. *NEC QVICQVAM ILLI MINVS*) Quid ergo maxime defuit? dicat Iustinus, qui de Xerxis apparatu loquens 2, 10, 21. subiungit: *Huius tanto agmini dux defuit.* Quantum in duce sit, volente Deo adnotabimus ad Tacitum de Germ. 30, 3.

PYRPHYRATIS) Adde Arrian. 2, 2, 2.

CHARIDEMVM) De hoc Arrianus 1, 3, 29. Meminit & Diodorus lib. 17, c. 30. Male quidam editi *Eudemum* vocant, vitio nato ex aliorum scriptura qui *Caudemum* legerant, cum *Caridemum* reperissent.

SATISNE EI VIDERETVR INSTRVCTVS) Eodem fere modo Demaratum Lacedæmoniorum, imo exregem Lacedæmoniorum (de quo Iustinus 2, 10, 13.) Xerxes lustrato ad Doriscum exercitu appellauit apud Herodotum 7, 101. *Nonquid Græci sustinebunt manus contra me leuare? nam, vt ego opinor, ne omnes qui-*

dem Graeci ac ceteri mortales, qui ad Hesperum incolunt, si coirent, pares essent nostris armis, nec me inuadentem expectarent. Huic affinis est inanis Antiochi regis Syriae factus, qui exercitum in Romanos paratum, atque auro argentoque fulgentem, Annibali ostendit, percontatus an satis instructus videretur? cui Annibal Punice pro ingenio, satis, inquit, o Rex, quantum hostes auarissimi sint. Plut. in Scipionis & Annibalis compositione, & Agellius 5, 5, eleganter. vide si placet Raderus.

3, 2, II. *SVÆ SORTIS*) Quod exul esset, inque Regis superbissimi fide & patrocinio degeret. Itaque Diodorus 17, 30. hanc Charidemi libertatem ἀναγορὴν ἀποπνοίαν vocat, quem qui ob hoc reprehendit, non intellexit. Non oblitus hoc est Pompeius, sed velut instantem exitum prauideret, in regiam nauiculam transcendens recitauit Sophoclicum istud:

*Etenim tyranni quisquis intrat in domum
Seruus sit illi, liber es si venerit.*

Auctor Plutarchus in vita cap. 129.

VERVM INQVIT) Hæc prima oratio est Q. Curtii, de qua, vt aliis omnibus quæ sequuntur, ita sentio, vt existimem nullum esse Curtio parem, aut certe neminem illi superiorem. Sallustii orationes leguntur in honorem historiae, vt Quintilianus [immo Seneca declamat. 3, 1.] censet, quasi per se indignæ sint, quæ cognoscantur. Lilius vnus est, qui orationis maiestate Curtium post se reliquit, acumine ingenii & sententiarum nervis Curtius illi vel par est, vel etiam superior. Raderus. Quid autem censendum de iudicio Trogi Pompeii, apud Epitomatorem suum 38, 3, II. qui in Lilio & Sallustio reprehendit, quod conciones directas, pro sua oratione operi suo inserendo, historiae modum excesserint? Sanc eius ipsius oratio, quam operi suo Iustinus inserit, nescio quomodo putide auribus meis sonat, quod obliqua referatur. Vt enim largiar in brevioribus concionibus decentius hoc fieri; hoc certe concedere non possum, in prolixioribus idem obtinere, cum toties inculcanda sint ista, se, sibi &c. & inquam, inquit, quæ verba vitanda Cicero sibi censuit, ne sepius interponerentur. Adde quod vix caueri possit, quin alia quoque hac ratione indecora committantur, verbi gratia, in oratione Trogi 38, 7, 8. tantumque se auida expectat Asia, vt etiam vocibus vocet: adeo illis odium Romanorum incussit rapacitas proconsulum &c. hæc enim directæ orationi congruerent, obliquæ minus conueniunt. Certe Trogi iudicium communi scriptorum calcillo reprobatur est. Directas enim orationes operibus suis, præter Sallustium, Liliium, Curtium, inserunt etiam Cæsar, Tacitus, & Graeci. Vide Vossium de arte hist. pag. 107.

AVDIRE NOLIS) More Principum quorum aures ita formate sunt, vt aspera quæ vitia, nec quicquam nisi iocundum & læsurum accipiant, vt ait Tacitus H. 3, 56, 6. quo sensu Iuuenalis sat. 4, 86. quid violentius aures tyranni? Certe itaque Demaratus (cuius exemplum & Raderus ad hunc locum adnotat) qui iussus dicere sententiam de Xerxis copiis, ita præfatus est: *Vivâ apud te, Rex, vitæ, verane, an iucunda oratione?* Herodot. 7, 101. Quo respexisse putem Aristotelem, cum Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum dimittens monuit, vt cum eo aut rarissime, aut quam iucundissime loqueretur. Val. Max. 7, 2. quod idem dictum Xenophani Colophonio tribuit Hefychius in libello de viris Claris. Ita Parisatis Cyri & Ariaxerxis mater, eum qui libere cum Rege colloqui vellet, byssinis iubebat vitæ verbis. Plut. in apophth. cap. 10. Bene igitur apud Senecam Suaf. 1. monet Cestius: non eodem modo in liberâ civitate dicendam esse sententiam, quo apud Reges: quibus etiam quæ profunt, ita tamen, vt delectent, suadenda sunt. Diuine Seneca de beneficiis 6, 30, 3. monstrado tibi, cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro relictis blanda audivis

diendi ad ignorantiam veri peractum vindicet à consensu concensusque falsorum : & quæ eo loco sequuntur pulcherrime & sapientissime dicta, hinc illa veri consilii periculosa libertas, de qua queritur Philotas apud nostrum 6, 10, 26. Qua causa recte monet Demosthenes in Olynthiaca tertia: *αἰς τὸν περὶ τῆς ἀξίας, μὴ σκοπεῖτε, τίς εἰπὼν τὸ βίλην ὑμῶν, ἢ ὑμῶν ἀπὸ τῆς βασιλείας. ἢ ἴσως ἐνεστίν.* Priusquam hæc (quæ facienda dixerat) acta sint, ne circumspiciat, quisnam dum vobis optime consulat, à vobis intorire velit: noninem enim reperietis.

NEQVIVQVAM) Plures editi; nequaquam, non ita probe. Sensus est; monita ista quæ nunc vsui esse possunt, nisi iam proferantur, post acceptam, quæ, nisi prouideretur, immineret, cladem, nihil esse profutura. sic apud auctorem infra 3, 4, 3. *Arifanos quondam salubre consilium sero exequi statuit.* Ea enim occasionis vis est, vt prudentissimorum hominum consultis pondus & effectum, sola, si negligatur, eripiat. Eleganter itaque, & rotunde more suo Heinsius ille lib. 1. hist. Belgicæ pag. 30. *In Hispaniam, vt tarde pleraque, ita sero perferuntur.*

3, 2, 12. **NITET PURPURA AVROQVE**) Ita peructus codex è cœnobio S. Vdalrici, quemadmodum & Modio lectum. Raderus. Bongarsianus quoque codex præfert, auro. Alii male, *nitet purpura auroque*, recto casu, quasi non ad exercitum referendum esset id verbi. sic infra 3, 10, 9. *aciem hostium auro purpuraque fulgentem.* Lilius 34, 3, 9. vt auro & purpura fulgeamus. De aureis autem armis aliqua notavi ad Florum 1, 16, 7, 4.

ARMIS) Ita constanter omnes editiones, nec de sinceritate scripturæ quisquam dubitat. Non placet tamen ista vox hoc loco, eo quod luxum armorum taxet hic Charidemus, non ipsa. Fulgor enim armorum non laudatus modo in militibus bonis, sed iustus etiam, & exactus. hinc Onofander cap. 28. *Videat etiam imperator, vt exercitus armis splendentibus fulgeat.* Et hinc adeo aciem Macedonum commendat ipse hic auctor mox 3, 3, 27. *ab equis virisque, non auro, non discolori veste, sed ferro atque aere fulgentibus.* Præterea hic recensentur auro, purpura, opulencia, quorum in censu quid arma faciant, non intelligo. Suspicio itaque pro armis legendum aut gemmis, aut aliud non absimile. Firmat noster infra 3, 3, 14. *vestem auro distinctam habebant, manicataque tunicas, gemmis etiam adornatas.*

3, 2, 13. **CLYPEIS HASTISQVE**) Coniunge his & compara legatorum Alemannorum orationem apud Nicetam in Alexio lib. 1. f. Phalangem Macedonicam eiusque armatum describit Xiphilinus in Caracallo in hunc fere sensum: *Comparavit (Caracallus) phalangem ex solis Macedonibus, in qua erant hominum sedecim millia: eamque phalangem Alexandri cognominavit. Hi utebantur eodem armorum genere quo viuo Alexandro armati fuerant. Hæc erant galea facta ex crudo, bonis corio, thorax ex lino triplex, scutum ex ære, lancea longa, hasta brevis, crepide, gladius. Hæc fere armatura sunt ὀπλιτῶν Æliani tact. c. 48. Vim eius & robur expriment citati Raderus Ælianus tacticor. cap. 14. Polybius 17, 25. Lilius 9, 19, 7. Vegetius 2, 2. (quem tamen reprehendit quod phalangem constare dicat octo millibus, cum secundum alios constet sedecim) Appianus in Syriacis. Polybius iterum in fragmentis, vbi dicit; quod L. Æmilius Paulus nunquam ante visa nisi sub Perseo æmum Macedonica phalange, sepe numero Romæ apud suos factus fuerit, nihil se vnquam quicquam formidabilius spectasse Macedonem phalange, quamuis & multas, si quisquam alius, acies viderit, & multis ipse præliis decertauerit. Cum igitur talis fuerit hæc acies, qualis apud citatos auctores describitur, consentaneum est, loco æquo eam quavis alia superiorum fuisse, iniquo autem & impedito incommodam & periculosam. quod & exempla demonstrant Philippi, Antiochi, Persei, apud Lilium 31, 39, 10. 37, 42, 4. 44, 41, 8. & 9. & Plutarchum in Flaminio cap. 12. Proprie igitur dicta phalanx fuit acies qua-*

drata, constans ex sedecim hominum millibus, quæ tamen suas iterum partes habebat, in quas diuidi, & ex quibus iterum componi pro re nata poterat; atque hinc est quod in Curtio mox sequitur, *circumire, discurrere, in cornu mutare pugnam.* Ex hoc deinceps Macedonum inuento phalanx appellata fuit, omnis grauis armaturæ militum, scutis connexis confertorum acies. Recte igitur Scholiastes Iuuenalis ad illa verba Sat. 2, 46. *— iunctaque umbone phalanges,* Seruium reprehendit, quod phalangem Macedonibus idem significare putasset, quod legionem Romanis. Sed & ordo sexaginta quatuor curruum aut elephantorum *phalanx* dicitur. *Ælian. tactic. cap. 22. & 23.*

AD NUTUM) Non signum modo, sed & nutum. Nutum enim hoc loco non capio pro signis mutis, sed pro quolibet leui voluntatis indicio. Hoc enim in laudem Macedonum Charidemus, adeo compositum fuisse agmen, adeo exercitum, vt non signa tantum ducis, quod etiam mediocriter exercitis non ita difficile est, sed & nutum obseruarint, quod quidem exsertis verbis profert mox 3, 3, 27. *Intentum ad ducis non signum modo, sed etiam nutum.* Sic Claudian. de IV. consul. Honorii versu 87.

Qui modo tam densas nutu mouere cohortes.

quomodo fere apud Iornandem de rebus Geticis cap. 38. *diuersarum nationum ductores nutibus Anila attendebant, & vbi oculo ammissis, absque aliqua murmuratione, cum timore & tremore vnusquisque adstabat.* Inter hanc tamen regiam Alexandri auctoritatem, & Attilæ tyrannicam, interest quod de populo Romano iactat Nazarius in panegyrico cap. 35. *Populi Romani vis illa & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrenis exultat, non abiecta languide jacet; sed sic assiduis diuini principis monitis temperata est, vt cum ad nutum eius flexibilibus & tenera ducatur, mouerant se non terrori eius præbeat, sed benignitati.* In hoc quoque sensu vox nutus est apud Florum 4, 3, 6. *vnus præsidis nutu, quasi anima & mente regi.* Idem requirit seuerus ille Papius apud Liuium 8, 32, 7. *Si ego taciuis abissem, ait Fabio, tamen tibi ad voluntatis interpretationem meæ dirigenda tua sententia fuerit.* Nescio an hunc sensum adsequutus sit Æneas Silius in historia Europæ, vbi in descriptione cladis Varnensis, Huniadi attribuit hæc verba ferme Curtiana: *illos (Turcas) aurea & discolori veste, Hungaros ferro atque ære fulgere, Christianum agmen & stare paratum & sequi, nec turba nec sarcinis pregrauæ, intentum quod dux non modo signet, sed etiam innuat.*

ORDINES SERVARE) Non hoc est, quod Raderus autumat, cui opponitur *deserere stationem in præsidio, vel locum in acie, aut profugere,* in quorum criminum reos fustis pœna constituta erat. nam quod ibidem obseruat de vite, ea nempe ciues mactari solitos, peregrinos tantum fuisse, mihi nusquam lectum est; contra Apronium *decimum quemque ignominiose cohortis* (milites vtique Romanos, id enim præcessit) *forte ductos, fustis necasse;* Tacitus 3, 21, 1. adnotat. Ordines itaque seruare hoc loco est, compositos incedere, iisque qui hoc didicerunt, non opponuntur, qui per metum aut perfidiam stationem suam deserunt; sed qui nondum ad hoc exerciti, per imperitiam, vagis incursibus, aut disiectas per cateruas aciem dirigunt: quales plurimi barbarorum, vt apud Liuium 24, 48. Numidæ, quos Statortius *proxime morem Romanum signa sequi, & seruare ordines docuit.* Germani apud Tacit. 2, 46, 3. *qui longa demum aduersus Romanos militiis, insuenerunt sequi signa, præsidium firmari, disiecta imperatorum accipere.*

3, 2, 14. *OMNES EXAUDIUNT*) Quidam putant adeo tacitos expectasse imperatoris sui præcepta, quod ego quidem, quale sit, haud capio. Nec enim ita imperatores vel à tranquillissimo exercitu, præsertim in ipso discrimine, exaudiri possunt, vt ludimagistri alicuius vox à discipulis. Certe de hoc ipso exercitu

citu infra 4, 13, 38. sic legimus: *hoc tantus exercitus exaudire non poterat, usum aurium interceptante frenitu duorum agminum.* Meminisse debuerant vocem exaudiendi apud veteres alio quoque significato capi, ut idem sit, quod obedire. Sed de hoc verbo, dante DEO, in Indice, quo hæc atque talia proprie pertinent, pluribus agemus.

OBSISTERE) Idem interpretes reddunt: *omni ope obitii, & densata clypeis phalange simul in hostem, velut una mole incumbere.* Ego non putem hoc velle Charidemum, sed nec Curtium adeo; quin *obsistere* non esse aliud quam consistere, ut obherere, obtegere, obtorpescere, occanere, quandoque idem valent, quod simplicia à quibus deducuntur. Apud Plautum etiam in Milite 2, 3, 62. *Hic obsistam*, cum Pareo exponam consistam, quamvis repugnent alii. Crebro autem viuuenit ut consistere iubeatur exercitus, ne quis à Curtio expositionem nostram alienam putet, ecce vnicum de hoc ipso duce, hoc exercitu, exemplum (plura enim adducere non minus putidum quam facile foret) infra 4, 12, 16. *Alexander cognito pa-nore exercitus, signum ut consistere dari iubet.*

CIRCUMIRE) Possis intelligere ἐπιτροφῆς apud Græcos triplices, vel potius sexcuplas, trigeminas enim cernis apud Ælianum cap. 32. *ἰξ ἀρχῆς ἐπ' ἀσπί-δος*, à primo statu ordinis ad clypeum, hoc est κλίσε seu declinatio conuersione, à primo habitu ad sinistram circuitio. Et totidem circuitioibus obuertebant se *ἰξ ἀρχῆς εἰς δεξν*, hoc est, ad hastam seu ad dextram partem. [Vtriusque exempla reperias apud Xenophontem.] Possis tamen illud *circumire* accipere, pro circumuenire tota phalange hostem, ut infra 3, 8, 27. & alibi à Curtio vsurpatur. Ceterum conuersiones sunt duplices, seu ad dextram, seu ad sinistram, tum vel viritim tantum vertuntur, vel toti simul ordines & agmina. Raderus.

DISCURRERE IN CORNU) Codices veteres quos vidi, omnes hunc locum ita interpungunt: *obsistere, circuire, discurrere, in cornu mutare pugnam.* Vnica Modii editio [imo & altera Lugdunensis, & vero tres Mss. Palatini, cum vno Bongarsiano] aliter distinguit, & illud *discurrere* coniungit cum illis, *in cornu*, & separat illa *mutare pugnam*, quæ mihi non displicet, si fulciatur auctoritate, quam forte ex codicibus Mss. accepit. Quod si illud *discurrere* separet à *cornu*, accipies verbum de conuersionibus duabus in dextrum latus & sinistrum, seriatim, non viritim. Ego coniungo & lego *discurrere in cornu* uti Modius habet. Ceterum cornua erant duo, dextrum, quod & princeps, sinistrum alterum: constabat vtrumque è lectissimo milite, eratque robur totius phalangis, adeoque exercitus vniuersi. Firmabantur autem cornua, cum ex subjectis & inferioribus ordinibus series aliquot iubebantur ad cornua transire, ut essent ordines bis mille quadraginta octo, cum primum tantum fuissent mille viginti quatuor, & hoc duplici fiebat nomine, vel ut [desunt quædam, forte, sustineretur labans acies, vel ut] hostes circumuenerentur. qua de re copiose Ælianus, qui & rationem mutandi exercitus crudite docet. Raderus. Illustrare potest hunc locum Frontin. Strateg. 2, 3, 10. *Xanthippus præcepit auxiliariis, ut emissis telis cederent hosti: & cum se intra suorum ordines recepissent, confestim in latera discurrerent, & à cornibus rursus erumperent.*

MUTARE PUGNAM) Mutatio Græcis μεταβολή dicitur, [μεταγεν-μειζεν est Æliano cap. 5. quod Curtio, *mutare pugnam*] cum vel singuli viritim à tergo in faciem vertuntur, vel tota acies simul ut nauis circumagitur, ut primi ad ultimos circumagantur, & ultimi primorem occupent locum. Sed ita ut habitus exercitus sit idem, qui ante ordinibus totis circumactis. Omnis μεταβολή duplicem habet conuersionem seu κλίσε; prima est cura series ad latus seu dextrum seu sinis-

trum.

strum vertitur: secunda, cum à latere in tergum circumagitur. Vtraque rursus duplex, vel ab hoste, vel ad hostem. Cum viritum mutantur, appellatur *επιπαισθησις* seu mutatio; cum tota acies flectitur *απειρασμός* appellatur. Plura Ælianus tacti-
corum cap. 25. Mutatur autem necessario pugna, cum hostis vel à latere, vel à tergo, vel ex obliquo occurrit, tum enim phalanx vel *πλάγισα*, hoc est transversa; vel *επιπαισθησις*, recta; vel *λοξή*, obliqua instituitur. Exempla tabulis expressit Roberellus. Raderus.

NON DVCES MAGIS QVAM MILITES) Non abit à Curtio Iustinus II, 6, 4. qui militi Alexandri hoc elogium condidit: cum ad tam periculosum bellum exercitum legeret, non iuvenes robustos, nec primum florem ætatis, sed veteranos: plerisque etiam emeritis militibus, qui cum patre patrisque militaverant, elegit: ut [elegantius hæc particula omitteretur] non tam milites, quam magistros militia electos putaveret. Raderus. Prope igitur ad Fabiorum gloriam aspirare poterat hic exercitus, de quibus Livi 2, 49, 5. Sex & CCC. milites, omnes patricii, omnes unius gentis; quorum neminem ducem sperneret egregius quibuslibet temporibus senatus. Quantum autem in hoc sit, dicat tibi Polybius 10, 22.

3, 2, 15. **PAUPERSTATE MAGISTRA)** Tantum virtutis paupertas adversus insolentes divitias habet. Iustin. 20, 5, 3. Nam solet vinculum esse morum bonorum, quod & Demaratus innuit apud Herodot. 7, 102. Græcia semper quidem ætate fuit paupertatis, hostes viribus, quam à sapientia acciuit, & à disciplina severa, quam usurpavit Græcia & paupertatem tuetur, & dominatum. vnde Iuvenalis Sat. 6. v. 295.

Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo

Paupertas Romana perit. - - - & Florus 3, 12, 7. *Opes atque divitiæ afflixere sæculi mores.*

HVMVS CVBILE EST) Quemadmodum & Romanis. Seneca ad Helviam 10, 3. maiores nostri, qui sibi manu sua parabant cibum, quibus terra cubile erat. Id vergente disciplina mutasse queritur Marcellinus 22, 6. non saxum erat, ut antehac armato cubile, sed pluma, & flexiles lectuli. Rigidum istum morem cum mulieris laudasset Luciani Cynicus, subiungit, contingat mihi, ut terra quævis cubile mihi sufficiat: domum vero existimem, mundum: tum alimenta deligam paratu facilima. Sic Polyb. 2, 17. Gallis tribuit τὸ ἀβυδακιστέον, in herba aut stramento iacere. Sed idem iste Macedonum exercitus quantum à dura hac virtute recessit post Persica spolia ostendit ipse Alexander infra 8, 8, 9. Totum exercitum afficiit, qui paulo ante nihil præter arma haberet, nunc argenteis cubat lectis.

CIBVS QVEM OCCVPANT, SATIAT.) Nec milites tantum, sed & ipsum Alexandrum. Frontinus strateg. 4, 3, 9. Emilianum Scipionem traditur in itinere cum amicis ambulantiem, accepto pane vesci solitum. Idem & de Alexandro Macedone dicitur. Vnde & regina Cariae Ada fercula exquisite confecta ad eum aliquando mittente: meliores, inquit, obsoniorum structores habeo, ad prandium antelucanum expeditionem, ad cœnam frugale prandium. Plutarchus in Apophth. Hæc tamen continentia postea nimis soluta est deliciis. Loccenius. Iactatur & altera lectio profecta ab iis, qui quid occupare sit, minus intellexerant: *cibus quem occupati parant*, longius à sensu & dictione Curtii qui hoc dicit, Alexandri milites nutrimentum quævere, non voluptatem, sicut hæc pulchre distinguit Maxim. Tyrius Dissert. XI. Ergo & noster opponit occupandi verbum, & æstimandi. Indicem vide.

TEMPORA SOMNI) Idem de Taprobanzæ incolis Plinius 6, 22 Nulli in diem, aut interdum somnus.

3, 2, 16. **THESSALI EQVITES)** Quos magni tum æstimatos satis decla-

declarat callidi istius Philippi actio, qui apud Iustinum 9, 6, 8. *Thessaliam non præda cupiditate, sed quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adiungere gestiebat, nihil minus quam bellum metuentem, improuisus expugnat, vnumque corpus equitum (an equestrium?) pedestriumque copiarum inuicti exercitus fecit.* Adde Liumum 9, 19, 4. Ceterum equitatus Thessalicus omnib. sæculis fuit laudatus. Primum Herodotus 7, 196. Thessaliae equos celebrat. Herodoto accinit Staius Theb. 6. v. 332.

Quin & Thessalicis felix Admetus ab oris

Vix steriles compeçit equas &c. vbi eius interpres. Pausanias vero equestrem Thessalorum Martem prædicat in Phocicis. Virtutem Thessalorum infra 3, 11, 14. collaudat Curtius, vti & Plutarchus in Alex. c. 40. vbi prælium ad Issum descripsit. In hac etiam regione primos equos extitisse fabulantur. Nata est paræmia *παρæμιόταυ ἵππων & ἑσθράδων, Decoratur equa Thessalica.* paræmiographos consule. Hac fere Raderus. Adde Xenoph. hist. lib. 7. *Ἐστράδων τοῖς ἑπαισῖς ἵππων ἐστὶν ἀξίον, Thessalis equibus hominum opinione longe præstantissimis.* Maximus Tyr. serm. 7. ait: *disciplina Cretensium est venari, montes superare, sagittare, currere: Thessalorum equitare: Cyrenensium aurigari: Aetolorum prædari: iaculo Acarnanes; pelta valens Thracæ.* apud Strabonem lib. XI. Cyrillus & Medius credunt ab Thessalis rei equestris studium ad Medos & Armenias transisse. Polyb. 4, 8. *Thessalorum equitum impetus, quando turmatim, aut iusta acie pugnant, sustineri non potest: ad pugnandum extra aciem pro loco & tempore virium, inhabiles sunt ac lentis. Aetoli contrario modo se habent.* Satyrus apud Athenæum 12, 9. Alcibiadem in omnibus excelluisse scribens, addit: *in Thessalia equis atendis, & freno regendis, Alenadis equestris illa disciplina peritior: Non omittendum hic est, quod Orolius lib. 1. cap. 13. scribit: Thessalos Phalaephatus in lib. I. incredibitium prodis à Lapibus creditos distosque fuisse centauros, eo quod discurrentes in bello equites, veluti vnum corpus equorum & hominum viderentur.* Cui rei non dissimilis est Americanorum quorundam opinio, quam de equibus primum ab se visis conceperant.

ACARNANES) Quam bellicosi fuerint, ex vno illorum facto discas apud Liumum 26, 25, 7. Raderus.

ÆTOLIQVE) Hi quoque ingentem equestris rei gloriam consecuti sunt. Polybius 17, 18. eos ceteris Græcis equitatu præstare asserit: eodemq; loco virtutem Romanorum ipsis imputat, quod & Annibal facit apud Liumum 36, 7, 7.

INVICTA BELLO MANVS) Impense placet amici mei Ioh. Melchioris Corneri coniectura; *inuieta ferro manus,* eam enim anthesin poscere videntur, quæ sequuntur *de fundis & hastis igne duratis.* Ferri tamen & vulgata lectio potest. sic apud Virg. Æn. 4, 40. - - - *genus insuperabile bello.*

FUNDIS) Eleuat quidem Curtius funditorum glandes & lapides: sed longe alia aliis mens est & calamus. Quos omnes qui Radero citantur hoc loco ordine inuenias apud Lipsium de Mil. Rom. 5, 20. & Poliorc. 4, 2. & 3.

3, 20, 17. *SVAM NATVRAM*) Alii, etiam natur. alii, suam etiam natur. Mss. Danielis, Puteani, Pithoei, Faucheti, & Bongarsianorum alteri deest suam; quam vocem retinet alter Bong. cum primo & tertio Palatinis, & e contra vocem etiam omittunt. de significato phraseos vide Indicem, dictione sua.

HOSPITEM AC SVPPlicEM) Quæ vtraque consideratio flectere debuerat animum regis. nam & hospitii jus inuiolabile habebatur, & in supplicem seuire inhumanum.

VTILIA SVADENTEM) Seneca de ira 3, 14. f. cum retulisset historiam Praxæpiss, *Accessit itaque ad numerum corum, qui magnis cladibus ostenderunt, quanti constarent regem amicis bona consilia.*

